

ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

право викладати не тільки основи економіки, але й фахові економічні дисципліни в коледжах та вищих навчальних закладах освіти.

Висновок. Таким чином, використання в самоосвітній діяльності студентів економічного спрямування системи традиційних та інноваційних технологій є беззаперечною та доцільною, а основний резерв підвищення ефективності процесу навчання і, відповідно, якості підготовки майбутніх економістів та викладачів, їх готовності до безперервної самоосвіти криється в раціональній організації самопідготовчої діяльності студентів при вивченні економічних дисциплін.

1. Аксьонова О.В. *Методика викладання економічних дисциплін. Навчальний посібник* – К.: КНЕУ, 2006. – С. 32.

2. Балягіна І.А., Богорад М.А., Ковальчук Г.О. *Методика викладання економіки. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисциплін* – К.: КНЕУ, 2006. – 166 с.

3. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М., *Основи економіки*//Мирон Вачевський, Василь Мадзігон, Наталія Примаченко. *Навчальний посібник*. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 612 с.

4. Вачевський М.В. *Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції* / Мирон Вачевський. *Монографія*. – К.: Професіонал, 2005. – 364 с.

5. Вишневецький О.І. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки/Омелян Вишневецький. Посібник для студентів вищих навчальних закладів*. – Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с.

6. Галтунг Йохан. *Від ролі інтелектуалів – вправи в самокритиці // Вища освіта в Європі*. – 2002. – №1, 2. – С. 15 – 19, 21 – 22.

7. Кузьмінський А.І. *Педагогічна вища школа. Навчальний посібник* – К.: Знання, 2005. – С. 302; 346 с.

8. Кулішов В.В. *Основи економічних знань*//В. Кулішов. *Підручник*. – Львів: Магнолія плюс, 2005. – 536 с.

9. Кулішов В.В. *Підготовка майбутніх економістів європейського рівня. Володимир Кулішов. /Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ, 2010. – № 4. – С. 118 – 119.*

10. Кулішов В.В. *Мікро-макроекономіка. Підручник*. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 488 с.

11. Кулішов В.В. *Економіка підприємства: теорія і практика. Навчальний посібник* – Львів: Магнолія плюс, 2006. – 208 с.

12. Мадзігон В.М. *Продуктивна педагогіка/Василь Мадзігон. Монографія*. – К.: Вересень, 2004. – 324 с.

13. Мазурок П.П., Одягайло Б.М., Кулішов В.В. *Глобальна економіка. Навчальний посібник*. – Львів: Магнолія 2006, 2009. – 208 с.

14. Терес В.І., Шпак О.Т. *Педагогічне керівництво економічним вихованням учнів/ Володимир Терес, Олександр Шпак. Навчально-методичний посібник*. – Дрогобич: Вимір, 2003. – 108 с.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2011

УДК 371.4(450)

Олена Квас, кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, докторант
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

У статті проаналізовано педагогічні погляди відомого італійського лікаря, педагога, філософа Марії Монтессорі. Доведено, що в центрі створеної нею педагогічної системи – дитина, здатна до самоформування та самотворення. Вказано, що необхідною умовою ефективного розвитку кожного вихованця є забезпечення йому свободи у вихованні, активності й вільного вибору діяльності.

Ключові слова: Марія Монтессорі, виховання, навчання, дитиноцентризм.

Лит. 9.

Постановка проблеми. Марія Монтессорі – лікар, філософ і педагог-гуманіст, науковець, яка створила струнку систему виховання і навчання дітей віком 2,5 – 12 років. Та, мабуть, найбільшій уваги заслуговують її погляди на становлення дітей дошкільного віку. Розроблена нею технологія виховання є надзвичайно ефективною, що доведено багаторічним досвідом практичної роботи з дітьми, а також великою поширеністю її застосування у всьому світі.

“Провідна ідея Марії Монтессорі полягає в тому, щоб дати можливість дитині найповніше розкрити свій внутрішній потенціал в процесі вільної самостійної діяльності у створеному педагогом просторово-предметному середовищі. Підготовлене середовище є умовою розвитку і навчання дітей і дозволяє кожній дитині розвиватися у своєму індивідуальному темпі. Завдання педагога полягає насамперед у наданні дитині засобів саморозвитку і показі правил користування ними” [2, 3].

ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

Педагог долучилася до створення нової філософії виховання. В її основі – власні спостереження за дітьми, а також ідеї Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, Ф. Фребеля. А наскрізною думкою виступає прагнення забезпечити вільний розвиток кожної дитини. При створенні педагогічної системи М. Монтессорі спиралася на теорію вільного виховання, розв'язкового навчання, на те, що здібності дитини розвиваються відповідно до законів природи; дитина засвоює краще ті знання, які ґрунтуються на чуттєвому досвіді, відповідають її вікові та розвитку, є цікавими й поєднуються із практичним досвідом [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Педагогічна спадщина Марії Монтессорі стала предметом досліджень багатьох науковців. Глибокий аналіз її поглядів знаходимо у працях вітчизняних педагогів І. Дичківської, Б. Жебровського, Н. Кравець, Т. Поніманської, О. Савченко та ін., які відзначали самобутність педагогічної теорії Марії Монтессорі та її актуальність для сучасної освіти, досліджували філософське підґрунтя поглядів науковця, а також різні аспекти виховної системи. Зокрема, В. Бондар, аналізуючи погляди педагога щодо розвитку дитини, її життя та місця у цьому світі, виділив такі основні принципи філософії Марії Монтессорі:

- єдності людини з природою;
- постійного розвитку Всесвіту та пріоритет у цьому процесі людини;
- диференціації ролей дорослого та дитини в житті;
- гуманного ставлення до дитини;
- віри в потенціал дитини, що реалізується у майбутньому;
- застосування дисципліни для розвитку свободи дитини [1].

Серед стрижневих ідей практичного методу педагога Т. Поніманська вказує на такі:

- свобода у вихованні;
- розвиток індивідуальності;
- визнання зовнішніх відчуттів основою вищих рівнів людського життя, що вимагає їхнього виховання у ранньому дитинстві [6, 108].

Меті статті полягає в аналізі ідей дитиноцентризму у педагогічній спадщині Марії Монтессорі.

Виклад основного матеріалу. Люди, на думку М. Монтессорі, потребують вміння творити власні долі, контролювати і спрямовувати світові події, жертвами яких стають. Ці вміння їм повинна забезпечити освіта, яка, проте, пропонує використовувати старі методи, які вже не є ефективними. "...освіта, визнана одним із засобів відродження людства, пропонує навчання та виховання старими методами, без спроб використання будь-яких нових життєвих і творчих

сил людини... У нас завжди були у вихованні благородні ідеали і високі зразки. Вони склали більшу частину того, чого ми вчили наших дітей. Проте мілітаристські та антигуманістичні тенденції в світі не зменшуються. І якщо освіта буде знаходитись в тому зародковому стані із застарілими методами простої передачі знань, сподівань на покращення майбутнього людей не залишиться... Якщо все ж допомога і спасіння повинні прийти, то вони можуть прийти лише від дітей, оскільки діти – творці людства" [5, 53 – 54].

У центрі педагогіки Марії Монтессорі – дитина з її можливостями, здібностями, потребами та інтересами. Адже саме вона – творець майбутнього. "Діти наділені незвичайною силою, яка може вказати нам шлях до світлого майбутнього. Якщо єдине те, чого ми справді бажаємо, це новий світ, то метою освіти повинен стати розвиток прихованих можливостей дитини" [5, 54].

Ідея розвитку особистості, який повинен бути вільним та природовідповідним, червоною ниткою проходить крізь усі праці видатного педагога. "Дитина має великі можливості. І якщо ми дійсно прагнемо до перебудови суспільства, метою навчання повинен стати розвиток людських здібностей" [4, 87]. Усі діти наділені задатками, які треба виявити і розвинути. Проте головною умовою цього процесу є вільний прояв дитячої індивідуальності. В освітньому середовищі кожен вихованець повинен відчувати себе комфортно та вільно, що все ж не виключає усвідомлення істини, що свобода одного вихованця закінчується там, де починається свобода іншого. Більше того, надання учневі свободи є початком розвитку наукової педагогіки. Про це Марія Монтессорі писала неодноразово. Зокрема, у праці "Значення середовища у вихованні" нагадуємо таке: "Якщо ми хочемо мати у школі наукову педагогіку, то школа повинна відкривати простір вільним і природним проявам особистості дитини" [3, 34]. Далі: "Основним початком наукової педагогіки повинна бути свобода учня – така свобода, яка б полегшила розвиток індивідуальних безпосередніх проявів дитини" [3, 44].

Дитинство, на думку педагога, – це самоцінний період розвитку, "інший полюс людської природи" [8, 25], який має велике значення для подальшої долі людини. Воно відрізняється від життя дорослого та виконує своєрідні функції. На підтвердження цього педагог наводить точку зору доктора А. Карієла: "Період дитинства, безсумнівно, найбагатший. Він повинен бути використаний освітою максимально будь-яким можливим і мислимим шляхом. Втрату цього періоду життя не можна компенсувати. Замість того, щоб ігнорувати ранні роки, ми повинні розвивати їх з найбільшим піклуванням" [5, 54].

ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

І вже сама Марія Монтессорі була переконана у тому, що “є дві форми життя: життя дорослого і життя дитини, вони дуже різні і протилежні” [9, 201]. При цьому важливо усвідомлювати, що життя дитини і дорослого не просто наступні одна за одною фази життя індивіда. “Нам потрібно дивитися на них як на дві різні форми людського життя, що протікають в один і той же час і взаємно впливають одна на одну” [9, 202]. Потрібно розуміти, що не тільки дитина залежить від дорослого, але й дорослий залежить від дитини.

А для цього важливо всебічно вивчати особливості дитячого періоду життя, адже у ньому криються великі скарби: “...сучасні люди роблять успіхи в цивілізованому житті, не помічаючи скарбів, які криються в духовному світі дитинства” [5, 54]. Саме вони є ключем до розкриття загадок дитячої природи. “Сьогодні ми помічаємо цінність цих незібраних плодів, що мають більшу цінність, ніж золото, оскільки вони є душею людини. Перші два роки життя відкривають перед нами нові горизонти, звідки ми можемо спостерігати закони духовної будови, до цих пір невідомі. І саме дитина подає нам ці відкриття. Вона дає нам знання про духовне життя, яке повністю відрізняється від життя дорослих. Ось він новий шлях! Тепер не професор повинен застосовувати психологію до дитинства, а самі діти повинні відкривати психологію тим, хто їх вивчає” [5, 54 – 55].

Марія Монтессорі вбачала у дитині єдність тіла і душі. Тіло росте, а душа розвивається. У цих двох формах – фізіологічній і психічній одне і те ж вічне джерело – саме життя. “Ми не повинні ні придушувати, ні спотворювати таємні сили, закладені у цих двох формах росту, ми повинні дочекатися від них проявів, які, ми знаємо, підуть одне за одним... Дорослий відповідає за життя дитини, за розвиток особистості, створюючи умови для вільної діяльності дитини, які б відповідали потребам внутрішнього життя” [4, 60]. Завданням педагога є аналіз стадії розвитку дитини та прогнозування перспектив її формування.

Основним чинником розвитку дитини є активність, яка виступає природною потребою, ознакою і показником її розвитку. Вихованець уже від самого народження потребує активності та шукає її. Він стає на шлях власного розвитку і мусить впевнено й наполегливо ним іти. Ніхто не може зробити цього за дитину. Вона сама будує себе. Завданням вихователя залишається допомога в усвідомленні своєї автономності, самостійності і незалежності.

Очевидно, що одним із головних інститутів виховання особистості є освітні установи. У

сучасному багатоманітному світі вони такі ж різні і різняться філософією, що лежить в основі їхньої діяльності, організаційними засадами діяльності тощо. Відповідно, по-різному виконують свої функції та є більш чи менш успішними. Марія Монтессорі великої ваги надавала освіті підростаючого покоління, а створена нею виховна система характеризувалася оригінальністю. В основі цієї системи – твердження науковця, що “освіта – це не те, що робить вчитель, а природний процес, що розвивається спонтанно в людській істоті. Вона набувається не завдяки слуханню слова, а через особистий досвід, який дитина розвиває в оточуючому її середовищі. Завдання вчителя – не говорити, а підготувати серію предметів-стимулів для культурної діяльності в спеціальній обстановці, влаштованій для дитини” [5, 56]. Відповідно, на перший план виступила не школа, чи новий метод, “а сама Людина, чия справжня природа виявляється в її здатності до вільного розвитку. Велич Людини стала явною, а духовне пригноблення перестає мати до неї безпосереднє відношення, обмежувати її внутрішню роботу і обтяжувати душу” [5, 56].

Створений нею метод зруйнував традиційні уявлення про навчання і виховання підростаючого покоління. В його основі – не програма навчання, методи, форми і засоби виховання, а сама дитина, її потреби, здібності, бажання. “Наш метод порвав зі старими традиціями: він знищив лаву, бо дитина не повинна більше сидіти нерухомо і пасивно слухати уроки вчителя; він знищив кафедру, позаяк вчитель не повинен більше давати колективних уроків, що було звичним при старих системах. У цій зовнішній зміні проявляється глибокий переворот, сенс якого в тому, щоб надати дитині свободу діяти відповідно до природних здібностей, не накладаючи на неї будь-які обов’язки, програми чи правила, які випливають із принципів, встановлених традиційно у старих шкільних поняттях” [4, 28]. Натомість метод Марії Монтессорі будується на принципах індивідуалізації, самодіяльності й активності вихованця, свободи дії, дисципліни і порядку. Такі принципи свідчать про суб’єкт-суб’єктний характер методики М. Монтессорі.

Індивідуалізація забезпечується невеликою кількістю дітей в Монтессорі-класах, наданням великої ваги вивченню особливостей кожної дитини, окресленням необхідних для формування умінь, врахуванням зацікавлень та можливостей вихованців тощо.

Самодіяльності й активності дитини сприяє доступність різноманітних матеріалів. Вона сама обирає матеріал, з яким буде працювати. При цьому кожен вид матеріалів є у класі в єдиному

ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

екземплярі, що унеможливило копіювання дій інших дітей. Відтак дитина самостійно виконує завдання, забезпечуючи самоконтроль дій. Вибираючи матеріал для діяльності, вона самостійно оцінює свої можливості, рухаючись крок за кроком від легших завдань до важчих.

Завдяки наявності у дитини свободи в межах виховного середовища, вона має змогу позбутися залежності від дорослих та розвинути автономність. Це реалізується через забезпечення можливості вибору дитиною предмету активності, часу, місця, форми праці і способу її виконання. Вільний вибір діяльності і самостійна її реалізація дають можливість планувати свої дії, виконувати працю під власну відповідальність, замислюватися над наслідками власної активності, відкрити свої сильні і слабкі сторони, переживати почуття радості чи незадоволення, які стають чинниками стимулювання діяльності.

Право дитини на вибір завдань, ролей, партнерів формує у неї почуття самовідповідальності. Можливість не лише вільного вибору, але й самодіяльної реалізації обраних завдань народжує почуття впливу на хід і результати діяльності. Формування внутрішньої автономності кожної особи є одним з головних виховних завдань. Ніщо не може остаточно обмежити індивідуальне бачення світу у людей, ніхто не може звільнити від відповідальності за власне життя. Кожна людина мусить вибирати, вирішувати, оцінювати і відчувати наслідки своїх дій. Дитина у процесі виховання мусить бути до цього готовою. Для цього необхідно створювати різні виховні ситуації, у яких вихованець робитиме вибір, прийматиме рішення і усвідомлюватиме причини, які за ними стоять, а також наслідки, що з них випливають.

У Монтессорі-класах не схвалюється суперництво, перевага індивідуальній роботі чи співпраці. Не застосовуються ні нагороди, ні покарання. Своєрідною нагородою для дитини є радість від самостійно виконаної роботи. Уникають також явного порівнювання досягнень дітей, адже кожна дитина має свій темп і можливості розвитку [7, 30 – 31].

Підсумовуючи сказане вище, наведемо розлогу цитату педагога, в якій, на нашу думку, втілено мету і суть її педагогіки, все, над чим вона працювала довгі роки та намагалася втілити у життя. Сучасним педагогам у цей непростий час, пов'язаний із реформами та швидкими змінами життя, варто прислухатися до них та керуватися у своїй діяльності. "...будь-яка реформа освіти повинна спиратися на особистість людини. Сама людина повинна стати центром освіти, і ми не повинні ніколи забувати, що людина починає свій інтелектуальний ріст не в університеті, а від самого народження, і його потрібно стимулювати

протягом перших трьох років життя з величезною інтенсивністю... Якщо ми будемо додержуватися цих правил, дитина, замість того, щоб обтяжувати нас, виявить себе як найвидатніше і найутішливіше диво природи! Ми опинимося обличчям до обличчя з істотою, яку більше не треба навчати як безпомічну, як порожнечу, що очікує наповнення нашою мудрістю; з істотою, чия гідність росте з кожним днем, істотою, що керується внутрішнім вчителем, який слідує точному розкладу в роботі побудови великого дива Світу – Людини. Ми, вчителі, можемо тільки допомагати цій роботі. Ми стаємо свідками розвитку людської душі, появи Нової Людини, яка не буде більше жертвою подій, а завдяки ясності бачення зможе спрямовувати і створити майбутнє людства" [5, 57].

Висновки. Отже, педагогіка Марії Монтессорі є втіленням ідей, зосереджених на вихованцеві. Він – центр виховного процесу, його суб'єкт, особа, яка сама себе розвиває та формує. Всі дії вихователя повинні бути спрямованими на те, щоб забезпечити дитині максимальну можливість свободи та вільного вибору. Метою та результатом виховного процесу має стати вільна, самостійна, відповідальна, соціально адаптована особистість, здатна змінювати себе і світ, що її оточує.

Хоча педагогічна система Марії Монтессорі створювалася для осіб з вадами у розвитку, вона з успіхом використовується у навчанні і вихованні здорових дітей. В умовах інклюзивної освіти, яка визнає рівні можливості усіх дітей на здобуття освіти, вона може з успіхом застосовуватися в межах вітчизняного освітнього простору, забезпечуючи ефективність корекційних впливів та відповідний рівень розвитку кожної дитини.

1. Бондар В.І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтессорі / Бондар В.І., Льченко А.М. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 252 с.

2. Дичківська І.М. Вправи у соціальній поведінці дітей за системою М. Монтессорі / Дичківська І.М., Поніманська Т.І. – Рівне, 1999. – 57 с.

3. Монтессорі М. Значення середовища в вихованні / Монтессорі М. // Частиня школа. – 1995. – №4. – С. 122 – 127.

4. Монтессорі М. Разум ребенка (главы из книги) / Монтессорі М. – М.: Крааль, 1997. – 176 с.

5. Монтессорі М. Всотуючий розум / Монтессорі М. // Дичківська І.М. Вправи у соціальній поведінці дітей за системою М. Монтессорі. – Рівне, 1999. – С. 53 – 57.

6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка / Поніманська Т.І. – К.: "Академвидав", 2006. – 456 с.

7. Guz S. Edukacja w systemie Montessori / Guz S. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – 180 s.

8. Montessori M. Kinder sind anders / Montessori M. – Munchen, 1994. – S. 200 – 230.

9. Montessori M. L'Antropologia Pedagogica / Montessori M. – Ed. Val-lardi. – Rome, 1905. – 508 p.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2011